

Encara sobre la inscripció de Tassi del monestir de Sant Pere de Rodes

Revisiting Tassi's inscription in the abbey of St. Pere de Rodes

JESÚS ALTURO I PERUCHO

Seminari de Paleografia, Codicologia i Diplomàtica, Universitat Autònoma de Barcelona
Edifici B, Campus de la UAB, E-08193 Bellaterra (Barcelona)
Jesus.Alturo@uab.cat

DANIEL RICO CAMPS

Institut d'Estudis Medievals, Universitat Autònoma de Barcelona
Edifici B, Campus de la UAB, E-08193 Bellaterra (Barcelona)
Daniel.Rico@uab.cat

En la primera part d'aquest article, Jesús Alturo proposa una nova lectura de la inscripció funerària de Tassi, el fundador del monestir de Sant Pere de Rodes. Entre d'altres novetats, sobresurt la supressió de CAPVT en el tercer vers. En la segona part, Daniel Rico reflexiona sobre les conseqüències que això té pel que fa a les actuals interpretacions arqueològiques de la fàbrica de l'església.

PARAULES CLAU

TASSI, SANT PERE DE RODES, EPITAFI, EPIGRAFIA MEDIEVAL

In the first part of this article, Jesús Alturo proposes a new reading of the funerary inscription of Tassi, the founder of the abbey of St. Pere de Rodes. Among other novelties, the suppression of CAPVT in the third verse is particularly noteworthy. In the second part of the article, Daniel Rico reflects on how this affects current archaeological interpretations of the church fabric.

KEY WORDS

TASSI, SANT PERE DE RODES, EPITAPH, MEDIEVAL EPIGRAPHY

1. Una nova lectura de la inscripció de Tassi

Fa poc ha sortit a la llum un breu article meu en el qual presento una nova proposta de lectura de la inscripció de Tassi, el fundador del monestir de Sant Pere de Rodes, que varia substancialment de les interpretacions fetes fins ara (Alturo, 2011-2013). Malgrat que la publicació és molt recent, l'havia redactat feia força temps, cosa que m'ha permès ara de tornar-hi a pensar des d'una certa distància i creure que encara és possible netejar una mica més aquest epitafi tan mal desxifrat.

Recordem, però, d'antuvi, que aquesta inscripció es coneix fonamentalment per tradició librària, perquè els tres petits fragments de marbre que se n'han conservat a penes permeten de llegir alguna lletra o síl·laba (Masmartí, 2008), i que són també tres, bàsicament, les lectures ofertes: la de Jeroni Pujades, la de Pèire de Marca i la d'Anscari M. Mundó.

L'editio princeps, la de Pujades (1831: 41), diu així:

DEPOS. J. HIC TASIUNCO, CORPORIS D. BOA.
ALTI NOBILIS CLENS. EN ILLE JACENTEM,
QUI AUXILIANTE DEO HANC AULAM EREXIT.
SEDEM ROMANAM ADIVIT ET DECRETUM ACCEPIT,
FRANCORUM REGEM PETIIT ET PRECEPTUM ADJUNXIT.
DEFUIT ISDEM CAELESTI MISTERIA, VERBI ANNORUM
DCCCCLV. QUATUOR TER, BIS QUOQUE SEMIS,
INDICTIONE PRESENTE, SUB VI. KAL. FEB. M. S.
OPES ORATE UT ALMUM SISTAT IN OEVUM.

Marca (1688: 396-398) corregí aquesta primera versió de Pujades amb una altra que sembla més fidel a l'original:

DEPOSIT. HIC TASSIUS ANCHO CORPORIS MEMBRA
ALTI NOBILIBVS CLENSENILLE IACENTE,
QVI AUXILIANTE DEO HANC AVLAM IN CAPVT EREXIT,
SEDE ROMANAM ADIVIT ET DECRETVM ACCEPIT,
FRANCORUM REGEM PETIIT ET PRECEPTVM ADIVNXIT,
DEFVIT ISDEM CELESTI MISTERIA VERBI
ANNORDCCCRLQ : V : TQVATNI BIS QVOQVE
SEMIS INDICTIONE PRESENTE SVB VI. KAL. FEBR. MS.
OMNES ORATE DOMINUM VT ALMVM SISTAT IN EWM. AMEN.

I la proposta que féu Mundó (1998: 208) és com segueix:

DEPOSITUS HIC TASSIUS ANTRO, CORPORIS MEMBRA
ALTI; NOBILIBUS CLIENS; EN, ILLE IACENTEM!

QUI, AUXILIANTE DEO, HANC AULAM IN CAPUT EREXIT;
 SEDEM ROMANAM ADIVIT, ET DECRETUM ACCEPIT;
 FRANCORUM REGEM PETIBIT, ET PRECEPTUM ADIUNXIT.
 DEFUIT ISDEM CELESTI(S) MISTERIA VERBI
 ANNORUM NONGENTORUM QUINQUAGINTAQUE
 QUINQUE, TER QUATERNIS BIS QUOQUE SEMIS
 INDICIONE PRESENTE
 SUB SEXTO KALENDAS FEBRUARII MENSE.
 OMNES ORATE DEUM UT ALMUM SISTAT IN EVUM. AMEN.

Per part meva, vaig suggerir aquesta:

DEPOSITUS HIC TASSIUS, IN VASCULO CORPORIS MEMBRA
 ALTI. NOBILIBUS CLUENS, EN ILLUM IACENTEM!
 QUI, AUXILIANTE DEO, HANC AULAM IN ALTUM EREXIT,
 SEDEM ROMANAM ADIVIT ET DECRETUM ACCEPIT,
 FRANCORUM REGEM PETIIT ET PRECEPTUM ADIUNXIT,
 DETEXIT ISDEM CELESTIA MISTERIA VERBI
 ANNO CHRISTI NONAGESIMO QUINQUAGESIMO QUINTO
 TER QUATERNIS BIS QUOQUE SEMIS INDICIONE
 PRESENTE SUB SEXTO KALENDAS FEBRUARII MENSIS.
 OMNES ORATE DEUM UT ALMUM SISTAT IN EVVM. AMEN.

Creia aleshores —i crec ara— que la restitució en el primer vers d'IN VASCULO, en lloc d'ANTRO, s'adequa millor al context i permet, per una altra part, l'oposició literària entre aquest diminutiu i la paraula ALTI, referida al cos de Tassi, ja sigui en sentit real, si fou en efecte alt, o figurat, o en ambdós significats alhora. El cos alt i/o important de Tassi reposa en una petita urna. La petitesa de la condició humana queda així millor reflectida i expressada. A més, la lectura UNCO de Pujades i la d'ANCHO de Marca permeten de veure-hi un error d'interpretació paleogràfica motivat segurament per la presència en el mot original de dos nexes VA i VL; ja veurem que no seran aquests els únics nexes deduïbles en la inscripció.

Al segon vers, hi veig no sols possible, sinó del tot probable, la lectura CLVENS, amb un nou nexa, ara VE, en lloc de la més difícil d'explicar, semànticament, CLIENS. També aquí la paleografia ajuda a escatir el perquè de les lectures incorrectes de Pujades, CLENS, i de Marca, CLENS. Res no sembla que s'oposi, en aquest mateix vers, a la lectura gramaticalment més correcta EN ILLVM IACENTEM, en lloc d'EN ILLE, d'altra banda no impossible, malgrat la seva incorrecció gramatical. El fragment de marbre que transmet ILL pot correspondre perfectament a un original ILLV, amb la nasal final abreujada.

Diria que AVXILIANTE DEO és preferible a DOMINO, encara que així es cau en la repetició amb ORATE DEVM, d'altra banda, una mica llunyana. Per una altra part, IN CAPVT

EREXIT em continua semblant una lectura molt forçada i crec que l'alternativa que vaig proposar, IN ALTVM EREXIT, està més d'acord amb la gramàtica. Amb tot, ara em decanto per preferir l'altra possibilitat que vaig apuntar, això és, IN CAELVM EREXIT, perquè em sembla veure en el petit fragment conservat de la làpida un nexa NC en la ena d'IN (fig. 1). Penso, a més, que el CAPVT llegit per Marca es pot deure també a una mala lectura motivada, novament, per la presència d'un nexa, ara AE, en el mot CAELVM escrit sense la M final i amb traç abreujatiu damunt la V. La supressió, d'altra banda, d'IN CAPVT, omesa en Pujades i en una darrera versió de Mundó,¹ no afectaria certament el sentit global del vers, però semblaria entrar en contradicció amb les petites restes textuais de la pedra tombal, motiu pel qual opto per mantenir aquests mots, però esmenats en el sentit indicat.

No se m'escapa que la supressió de la paraula CAPVT pot tenir certes conseqüències pel que fa a les interpretacions arqueològiques de la fàbrica de l'església. D'aquesta qüestió en tractarà amb l'autoritat acostumada l'amic i col·lega Daniel Rico, però, per part meua, diria que, siguin quins siguin els mots que van precedir EREXIT (fins i tot si calgués suprimir *in caput, in altum* o *in caelum*), el significat és el mateix: simplement que Tassi féu aixecar el temple.

PETIBIT podria ser, efectivament, una grafia bàrbara per a PETIVIT, tal com vol Mundó, però PETIIT, que concorda, a més, amb les lectures de Pujades i de Marca, em sembla més plausible.

Al vers sisè, crec molt escaient de suposar la manca d'una lletra en CELESTI. En el facsímil de Pujades s'observa, en efecte, prou espai. El Prof. Mundó restituí per aquest motiu CELESTIS, tot i que penso que també hi cabria la possibilitat de llegir-hi CELESTIA. Recordem que la frase *caelestia mysteria* apareix, per exemple, en la secreta *Muneribus nostris* de la missa de la Circumcisió² o al catàleg d'heretgies del bisbe de Brescia sant Filastre.³

Per una altra part, crec que DEFVIT MYSTERIA és una combinació poc convincent. Si mantenim DEFVIT, gairebé preferiria d'interpretar-hi MINISTERIA, cosa que proposo amb poca o nul·la convicció. M'estimo més de conservar MYSTERIA i d'esmenar DEFVIT per DETEXIT o forma semblant, en el sentit que la mort li «descobrí els secrets celestials del Verb». La suposada F de DEFVIT podria ser, perfectament, una mala lectura de la síl·laba TE escrita en nexa; la confusió d'una X interpretada V és també fàcilment explicable des del punt de vista paleogràfic.

No em resulten gens convincents els genitius plurals amb què s'indicaria la data de la mort de Tassi, que gramaticalment es justifiquen malament, per la qual cosa opto per la lectura ANNO. En el meu article anterior vaig considerar que la suposada R que seguia podia correspondre a una X, abreviatura de CHRISTI, sense descartar tampoc DOMINI, abreujat, naturalment, DNI. I ara és aquesta darrera la interpretació que em sembla més correcta: DNI fou transcrit RVM per Marca, i així fou seguit per Mundó. La solució SVB ERA en substitució d'ANNOR(VM), també creïble, si volem exhaurir totes les possibilitats, presentaria

1. Mundó, 2006: 18, on manifesta també la seva opinió que l'autor de la inscripció fou el comte-bisbe Miró Bonfill, cosa que es pot considerar certament una possibilitat, però de cap manera, segons que em sembla, una certesa.
2. «Compuesta en su origen para la fiesta de Pascua», com indica Righetti, 1955: 190.
3. Heylen (ed.), 1957, on podem llegir: *per quem caelestia nobis mysteria manifestata sunt*.

tanmateix serioses dificultats per a fer coincidir la datació de l'era amb la de la indicció 13. Per a la resta, la lectura de l'any em sembla preferible en números ordinals abans que no pas en cardinals, procediment aquest gens habitual. I penso que s'ha de llegir NONAGESIMO QUINQUAGESIMO QUINTO, malgrat que estigués escrit simplement DCCCCLV.

En el meu treball precedent, vaig creure que després de KALENDAS calia llegir-hi FEBRVARIII MENSIS. Però ara penso que anava errat i que és millor no veure en la lectura M. S. de Pujades ni en la MS de Marca cap MENSIS, com vaig proposar, ni cap MENSE, com volia Mundó, sinó considerar que es tracta de la síl·laba AS per al final del mot FEBRVARIAS. Més encara, crec també actualment que no és possible de transcriure SVB SEXTO sense la presència de la paraula DIE, paraula que justament, en aquests moments, veig amagada en SVB, que considero espuri, car opino que cal llegir simplement DIE SEXTO KALENDAS FEBRVARIAS.

Cal fer un últim comentari sobre el mot PRESENTE. Malgrat que aquest vocable vagi darrere d'INDICTIONE, sóc del parer que és refereix a aquest terme, no al meu restaurat DIE. Penso que es volia dir «l'actual indicció» i no «l'actual dia». Aquesta darrera interpretació significaria que la inscripció ja estava a punt en previsió de la mort imminent de Tassi, el gran personatge de Rodas, cosa possible, perquè Tassi ja sembla en decadència des de l'any 953 (d'Abadal, 1926-1950: 224), però poc probable.

En definitiva, el resultat de la meua nova interpretació és aquest:

DEPOSITVS HIC TASSIVS. IN VASCVLO CORPORIS MEMBRA
 ALTI! NOBILIBVS CLVENS, EN ILLVM IACENTEM!
 QVI, AVXILIANTE DEO, HANC AVLAM IN CAELVM EREXIT,
 SEDEM ROMANAM ADIVIT ET DECRETVM ACCEPIT,
 FRANCORVM REGEM PETIIT ET PRECEPTVM ADIVNXIT,
 DETEXIT ISDEM CELESTIA MISTERIA VERBI
 ANNO DOMINI DCCCCLV,
 TER QVATERNIS BIS QVOQVE SEMIS INDICTIONE PRESENTE,
 DIE SEXTO KALENDAS FEBRVARIAS.
 OMNES ORATE DEVM VT ALMVM SISTAT IN EVVM. AMEN.

Inscripció que entenc així:

«Està sebullit aquí Tassi. En una petita urna els membres d'un alt cos!
 Il·lustre entre els nobles, heus-lo aquí jacent!
 Qui, amb l'ajuda de Déu, erigí aquest temple cap al cel,
 qui anà a la seu romana i aconseguí un decret,
 qui el demanà al rei dels francs i n'obtingué un precepte,
 aquest mateix descobrí els misteris celestials del Verb
 l'any del Senyor 955, l'actual tretzena indicció, el dia sis de les calendes de febrer.
 Reseu tots a Déu perquè visqui en el temps nodridor. Amén».

2. De *caput* a *caelum*: filologia vs. arqueologia

En el volum introductor de la *Catalunya Romànica*, Pere de Palol afirmava el següent a propòsit de la inscripció funerària de Tassi: «al seu epitafi es parla de la construcció de la nova església: *Auxiliante Deo hanc aulam in caput erexit*, fent al·lusió clara a les estructures de la capçalera» (Palol, 1994: 68). La interpretació d'aquest arqueòleg distingit no s'allunyava de l'opinió més generalitzada entre els estudiosos que en els darrers decennis han treballat sobre el monestir empordanès: l'*aula* erigida per Tassi devia haver estat l'actual església romànica o, si més no, la seva capçalera, atesa l'«al·lusió clara» del *caput* del text al 'cap' de l'edifici. «Com es desprèn de la làpida funerària de Tassi», escriuen Joan Adell i els responsables de les excavacions de l'església en els 1980-1990 «la seva construcció es devia iniciar cap a mitjan s. x» (Adell *et al.*, 1997: 1424). I Joan Badia i Homs assegurava que «el fragment de la làpida revaloritza els arguments (...) que permeten de mantenir la convicció que la basílica de Sant Pere de Rodes ja era erigida en una part important —la capçalera (o "cap") i una bona part dels murs perimetrals— a la mort de Tassi».⁴

Malgrat la seva estesa rebuda, aquesta lectura —diguem-ne— arqueològica de l'epitafi resulta excessivament forçada des d'una perspectiva gramatical i es basa en una reconstrucció del text com a mínim discutible des del punt de vista filològic. Es tracta, en el fons, d'una conjectura (arqueològica) sobre una altra conjectura (filològica). És a dir, d'un judici massa fràgil per a ser pres com a prova suplementària i, encara més, corroborativa d'una hipòtesi cronològica que també suscita nombrosos dubtes. En rigor, si atenem a la gramàtica, la versió del text en què es fonamenta la interpretació arqueològica diu literalment que Tassi va erigir l'església «fins al cim», bé entenguem aquest com el *súmmum* de la riquesa (o de la independència respecte a Sant Esteve de Banyoles), bé com la coberta del santuari o, fins i tot, com el pic de la muntanya de Verdura. A parer meu, la immediatesa d'aquesta lectura alhora literal i metafòrica debilita sensiblement la possibilitat d'altres traduccions més literàries, lliures o agosarades, com ara 'erigi l'església fins a la capçalera' o, l'encara més improbable, 'per la capçalera'. En general, quan els textos coetanis volen referir la culminació d'un santuari, no prenen com a 'cim' de la seva construcció la part de l'edifici per on normalment es començava a construir, sinó el seu cobriment: l'abat Acred va edificar Sant Esteve de Banyoles l'any 957 «a pavementum usque ad tegimen», l'abat Guidiscle finalitzà («consumavit») Santa Maria de Ripoll l'any 977 «pulcra sublimatam fabrica fornicibusque subactis» (Ordeig, 1993: 177 i 227), etc. Això no vol dir que el poeta no hagués escollit la paraula *caput* amb l'expressa intenció d'evocar la capçalera del santuari. La poesia, més que cap altre gènere literari, permet, i de fet alimenta, la polisèmia, però l'«al·lusió» a la capçalera es reduiria en aquest cas a un pla purament connotatiu, sense cap conseqüència rellevant des del punt de vista sintàctic ni, per això mateix, arqueològic. Vull dir que l'autor podria haver preferit *caput* a qualsevol altre vocable equivalent, però sense una segona accepció

4. Badia, 1990: 735, admetent, però, que el vers en qüestió també es pot llegir en clau figurada, «en el sentit d'haver aixecat, Tassi, la comunitat monàstica del no-res».

específicament arquitectònica —com ara *altum* o *sublime*—, perquè desitjava que la imatge simbòlica d'una institució monàstica al 'cim' del seu apogeu es fes d'alguna manera visible en la 'capçalera' del mateix edifici que la representava i 'encapçalava'.

Però la fragilitat de la lectura arqueològica de la làpida rau sobretot en el fet que la lliçó *caput* és massa insegura, en la mesura que es tracta d'una restitució filològica basada en proves indirectes. En les dues transcripcions recollides als *Flosculi* de Jeroni Pujades (BNF, ms. Baluze, 234, fols. 351v i 352), la paraula *caput* tan sols apareix en la còpia que Anscari Mundó va atribuir a un monjo del monestir (potser Dalmau Pujades) i no en la del mateix Jeroni, que sembla realitzada més conforme a les lletres llavors visibles i amb menys disposició a resoldre llacunes (Mundó, 1998: 197). La diferència entre les dues versions suggereix que ja al segle XVII aquesta part de la inscripció es trobava molt malmesa. Segurament, el tercer vers només podia llegir-se amb certa facilitat fins al punt on avui s'atura el fragment redescobert el 1982 (fig. 1), amb la preposició IN i el rastre de l'enigmàtica lletra que hi va enllaçada, presumiblement una C. És possible que Jeroni Pujades llegís apressadament aquest IN com si fos la M d'AVLAM, perquè a la resta de la línia amb prou feines es distingien algunes traces de L'EREXIT, insuficients per a ni tan sols sospitar que entre el verb i el complement hi cabés una paraula suplementària. Tot semblaria indicar, en definitiva, que el CAPVT de la segona transcripció és fruit d'una interpretació —més que no pas d'una lectura en sentit literal— de Dalmau Pujades, després de corregir en IN la M que el seu pare havia malentès i d'endevinar una C en el pal horitzontal que remata l'extrem superior dret de la ena. Ja que l'epitafi es trobava *in caput* de l'església —«a la paret que volta lo altar major, entrant per la part de la Epístola» (BNF, ms. Baluze, 234, fol. 351v)—, no ens ha d'estranyar que aquesta paraula fos la primera variant que li va venir al cap, mai millor dit.

La fresca lectura de la inscripció que ara proposa l'amic Jesús Alturo em sembla una excel·lent oportunitat per a recordar l'extrema facilitat amb què els historiadors, en general, tendim a prendre per originals els documents històrics de l'edat mitjana, per molt conscients que siguem que el patrimoni escrit sovint ens ha arribat tant *restaurat* com el patrimoni monumental. Els tres fragments recuperats de la làpida de Tassi (Masmartí, 2008) proven irrefutablement que l'epitafi va existir, que era una peça del segle X sense les interpolacions del XIII que hi va veure Mundó en l'edició de 1965 —retractant-se anys més tard— i que els Pujades la varen transcriure com millor van saber. Però de cap manera confirmen «l'autenticitat de tot l'epitafi» defensada per Badia i Homs (1981: 584), ni han permès «fixar i completar *definitivament* aquesta frase: “hanc aulam in caput erexit”» (Sagrera *et al.*, 1994: 63).⁵ A la pedra *original* (fig. 1), l'única cosa que s'hi veu és una C relacionada amb IN, res més. C[APVT] és una lectura del segle XVII i, per tant, espúria o poc fiable, igual que l'ILLE de la línia anterior. A més, suscita massa incertesa gramatical, perquè puguem considerar-la una hipòtesi mínimament plausible. L'alternativa proposada en aquest article, CAELVM, em sembla una opció molt més propera a allò que devia ser

5. Els subratllats són meus.

Fig. 1. Sant Pere de Rodes, fragment original de la làpida sepulcral de Tassi. Museu d'Arqueologia de Catalunya, Girona.

l'epitafi original —jo diria que gairebé *definitiva*—, no només per les raons gramaticals i paleogràfiques ja adduïdes per Jesús Alturo, sinó per dos arguments suplementaris de natura simbòlica i literària: d'una banda, la imatge d'una església erigida *in caelum* —«cap al cel»— s'adiu perfectament amb l'emplaçament enlairat del monestir empordanès a la serra de Verdera, *supra mare* —recalcava l'acte de dotació del comte Gausfred de 974—, més a prop del cel que de la terra, en efecte; d'altra banda, se situa a la seva manera en una llarga tradició d'inscripcions on l'església terrenal és presentada com a *domus Dei et porta caeli*, rememorant aquella pedra ungida per Jacob després de veure en somnis «una escala que, des de terra, anava fins al cel» (*scalam stantem super terram et cacumen illius tangens caelum*, Gen. 28, 12).⁶ No oblidem que la visió de Jacob era lectura obligada en el ritual de consagració (Iogna-Prat, 2006: 274-276) i una etapa ineludible en la història monumental de l'Aliança, l'horitzó bíblic sobre el qual es va dibuixar l'empenta constructiva de l'any mil. *V. gr.*, el record de Betel en l'acta de consagració de Sant Benet de Bages l'any 972 (Ordeig, 1993: 212-215), un text extraordinari on la pedra d'Israel s'inscriu en una completa seqüència bíblica del temple terrer que vincula, sense solució de continuïtat, l'església construïda per Sal·la en honor de la Trinitat («trifaria templi aerexisset in sublimi») amb l'altar construït per Noè, el temple de Salomó o el tabernacle de Moisès

6. Vegeu-ne alguns exemples a Favreau, 1991: 270-271.

al mont Sinai (“aerexitque tentorium in sublime”).⁷ Atès que l’acta de Bages també ha estat atribuïda —com la làpida de Tassi— al compte-bisbe Miró Bonfill, potser no és del tot inoportú recordar la fraseologia amb què l’autor relata la mort prematura de Sal·la: «*aerectis in caelum oculis, [et sic animam Deo] reddidit*».

El relleu de *caput* per *caelum* o, si més no, la ferma suspensió de la seva «autenticitat» històrica, redueix considerablement la possibilitat d’identificar l’*aula* de Tassi amb l’església o la capçalera actual. De fet, si els partidaris de la cronologia alta han sobrevalorat el caràcter provador de l’epitafi, és perquè la datació a mitjan segle x d’un edifici de la complexitat de Sant Pere de Rodes té escassos fonaments historicoartístics en què basar-se. Sense menystenir l’originalitat indiscutible que li atorguen l’aire antiguitzant de la nau central i l’absència de decoració llombarda, l’església de Rodes s’avé a tots els nivells (estructural, planimètric i escultòric) amb la renovació arquitectònica de la segona meitat del segle xi. La conjunció en un mateix edifici dels tres trets més distintius del període —l’extensió de la volta al transsepte i les naus, l’ampli desenvolupament de la capçalera i la proliferació de decoració escultòrica (Rico, 2014)— difícilment es podrà trobar a l’arquitectura europea anterior a l’any 1000. Imma Lorés hi ha insistit diverses vegades darrerament (2002 i 2010) i ha adduït proves i raons, al meu parer irrefutables, suggerint que l’*aula* esmentada a l’epitafi de Tassi, «si ha de ser necessàriament una referència a una església promoguda per ell» —ja que sempre podria tractar-se d’una al·lusió genèrica al monestir—, aquesta seria «precisament la del mur occidental de la cripta actual», una paret semicircular que a les excavacions de 1994 va ser identificada com la part inferior del mur absidial d’una església anterior.⁸ La troballa d’una sèrie de tombes datables als segles ix o x en diferents punts de l’interior i l’entorn de l’església actual ha permès delimitar l’hipotètic perímetre d’aquest santuari primitiu (Linàs *et al.*, 1996: 266-267), que es reduiria a una petita nau o *aula* absidiada amb la seva corresponent necròpolis al voltant (fig. 2).

Si aquesta va ser, com crec, l’església que Tassi va erigir «cap al cel», en lloc de la *cella sancti Petri* documentada ja l’any 878, com sostenen els arqueòlegs (veg., últimament, Puig Griessenberger i Mataró i Pladelasala, 2012), no m’estranyaria gens que alguna de les sepultures més properes a la façana occidental o tocant l’hemicicle absidial fos el *vasculum* que contenia les restes de Tassi. Enaltir la seva tomba situant-la al costat de la porta d’accés a l’església hauria estat el més ‘natural’ a mitjan segle x,⁹ i més encara si tenim en compte que l’epitafi podia alhora funcionar com a inscripció fundacional, cosa d’altra banda habitual en l’epigrafia funerària de l’alta edat mitjana (Treffort 2007: 304-305). Els autors que daten la capçalera actual en temps de Tassi han relacionat el seu lloc d’enterrament

7. L’escala de Jacob també va ser explotada al·legòricament en algunes actes de consagració provençals del segle xi (Lauwers, 2007: 169).
8. Lorés 2002: 35. De fet, la polivalència del terme *aula* en la documentació coetània és tan gran que poques vegades podem associar-lo amb res més precís que un espai o tros de geografia *construït*, en el sentit de delimitat, edificat i institucionalitzat. En un inventari ripollès de l’any 1008, s’utilitza fins i tot com a sinònim de tresor o sagristia: «in aula vel sacrario Sancte Marie» (Junyent, 1992: 43).
9. El paral·lel més proper que se m’acut és el sepeli del ja anomenat Sal·la a Sant Benet de Bages, poc abans de 972, «in sarcophago ex la[pillo pro]cavaco juxta [eadem] atrii jam suprataxati» (Ordeig, 1993: 214).

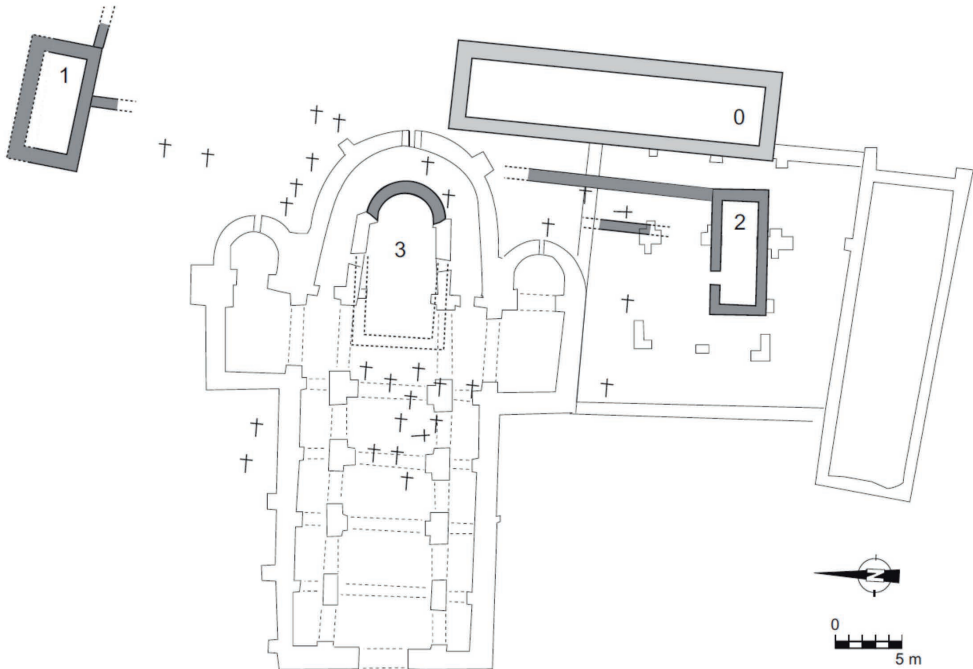

Fig. 2. Sant Pere de Rodes, estructures anteriors al monestir romànic. Base planimètrica: J.A. Adell i E. Riu. Font: Puig Griessenberger i Mataró i Pladelasala, 2012.

amb l'arcosoli situat en el replà meridional d'accés a la cripta i el deambulatori (lligant el seu bessó en el costat septentrional amb la cambra funerària del seu fill Hildesind) i, de fet, Jeroni Pujades va llegir la làpida de Tassi precisament en aquest lloc. Allò que no s'ha tingut present és que, al llarg del segle x, el conegut cànon XVIII del primer concili de Braga, de l'any 561, que prohibia l'enterrament a l'interior dels santuaris, es mantenia en plena vigència a tota la Península Ibèrica (Bango, 1992).¹⁰ En realitat, aquesta prohibició es va perllongar fins al segle XII, de manera que dubto molt que els esmentats arcosolis acollissin els ossos de Tassi i Hildesind ni tan sols quan l'església de Sant Pere de Rodes va ser consagrada l'any 1022. És més creïble que el trasllat es produís força més tard, potser a la segona meitat del segle XII.

10. Aquest és un altre argument important en contra de la datació avançada de la capçalera, sobretot si acceptem que els dos arcosolis formen part de la fàbrica original, como assenyalen els estudis arqueològics, i que es van construir des d'un principi com a àmbits per a enterraments privilegiats, coses ambdues discutibles. D'altra banda, com observa Imma Lorés, és molt dubtós que en el segon quart del segle x «Tasi hagués pogut no només preveure el seu propi lloc d'enterrament sinó també el del seu fill, nomenat abat tan sols pocs anys abans del 950» (Lorés, 2002: 33 i 48).

Bibliografia

- ADELL, J.-A.; LLINÀS I POL, J.; MATARÓ I PLADELASALA, M.; RIU BARRERA, E.; SAGRERA I ARADILLA, J., 1997, Sant Pere de Rodes (Catalunya). La cel·la i el primer monestir (s. IX-XI), *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 38, 1415-1443.
- ALTURO, J., 2011-2013, Una nueva lectura de la inscripción de Tasio del monasterio de Sant Pere de Rodes del año 955, *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* 3, 11-16.
- BADIA I HOMES, J., 1981, *L'arquitectura medieval de l'Empordà*, II, *Alt Empordà*, Girona.
- BADIA I HOMES, J., 1990, [Fragment de làpida sepulcral de Tassi], a *Catalunya Romànica*, IX, *L'Empordà*, II, Barcelona, 735-736.
- BANGO, I.G., 1992, El espacio para enterramientos privilegiados en la arquitectura medieval española, *Anuario del Departamento de Historia y Teoría del Arte* IV, 93-132.
- D'ABADAL, R., 1926-1950, *Catalunya Carolíngia*, II, *Els diplomes carolíngis a Catalunya*. Primera part, Barcelona.
- FAVREAU, R., 1991, Le thème épigraphique de la porte, *Cahiers de civilisation médiévale* XXXIV, 267-279.
- HEYLEN, F. (ed.), 1957, Filastre de Brescia, *Diuersarum hereseon liber*, Turnhout.
- IOGNA-PRAT, D. 2006, *La Maison Dieu: une histoire monumentale de l'Église au Moyen Âge (v. 800 - v. 1200)*, París.
- JUNYENT, E., 1992, *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*, ed. A. Mundó, Barcelona.
- LAUWERS, M., 2007, Consécration d'églises, réforme et ecclésiologie monastique. Recherches sur les chartres de consécration provençales du 11e siècle, a *Mises en scène et mémoires de la consécration d'église au Moyen Âge*, D. Méhu (ed.), Turnhout, 145-194.
- LLINÀS, J.; MONTALBÁN, C.; PALAHÍ, L.; SAGRERA, J., 1996, Monestir de Sant Pere de Rodes (Port de la Selva, Alt Empordà). Campanyes de 1994 i 1995, a *III Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona. Santa Coloma de Farners (La Selva)*, 1996, 266-276.
- LORÉS, I., 2002, *El monestir de Sant Pere de Rodes*, Bellaterra, Barcelona, Girona, Lleida.
- LORÉS, I., 2010, Edificis del segle XI al marge de la influència llombarda: Sant Pere de Rodes i la seva repercussió a Sant Andreu de Sureda, a *Els Comacini i l'arquitectura romànica a Catalunya (25 i 26 de novembre de 2005, Simposi internacional)*, P. Freixas i J. Camps (eds.), Girona, 121-131.
- MARCA, P. DE, 1688: *Marca Hispanica siue limes Hispanicus, hoc est, geographica et historica descriptio Cataloniae, Ruscinonis et circumjacentium populorum*, París.
- MASMARTÍ I RECASENS, S., 2008, Descoberta i identificació d'un nou fragment de la làpida funerària de Tassi, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 39, 265-275.
- MUNDÓ, A.M., 1998, Les inscripcions de Tassi i d'Ildesind de Sant Pere de Rodes segons Marca i Pujades, a *Obres completes*, I, Barcelona, Montserrat.
- MUNDÓ, A.M., 2006, Prefaci, a *Catalunya Carolíngia*, VI, *Els comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet*, a cura de Pere Ponsich, revisat i completat per Ramon Ordeig i Mata, prefaci per Anscari M. Mundó, Primera part, Barcelona.
- ORDEIG I MATA, R., 1993, *Les dotalies de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*, I, Vic.
- PALOL, P. DE, 1994, Els precedents de l'art romànic a Catalunya, a *Catalunya Romànica*, I, *Introducció a l'estudi de l'art català*, Barcelona, 1994, 59-69.
- PUIG GRIESENBERGER, A.M.; MATARÓ I PLADELASALA, M., 2012, La cel·la abans del monestir: Sant Pere de Rodes als segles VIII i IX, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 43, 21-38.

PUJADES, G., 1831, *Crónica universal del Principado de Cataluña, escrita a principios del siglo xvii por ---, doctor en derechos, natural de Barcelona, y catedrático de su Universidad Literaria. Tercera parte, que el autor dejó inédita y se publica con Real Licencia*, VII, Barcelona.

RICO CAMPS, D., 2014, Arquitectura románica. Originalidad y génesis, a *La Catedral de Salamanca. Actas del Congreso Internacional «De Fortis a Magna» (25-27 de abril de 2013)*, Salamanca, en prensa.

RIGHETTI, M., 1955, *Historia de la liturgia*, I, Madrid.

SAGRERA, J.; LLINÀS I POL, J.; PALAHÍ I GRIMAL, L; MONTALBÁN, C., 1994, *Sant Pere de Rodes. Memòria d'excavació de la campanya de 1994*, Barcelona (inèdita).

TREFFORT, C., 2007, *Mémoires carolingiennes. L'épithaphe entre célébration mémorielle, genre littéraire et manifeste politique (milieu viiie-début xie siècle)*, Rennes.